

A black and white portrait of Marek Bankowicz, an elderly man with a full white beard and mustache, wearing round-rimmed glasses, a white shirt, a dark tie, and a dark suit jacket. He is looking slightly to the left of the camera with a serious expression.

Marek Bankowicz

**Masarykova teorie
demokracie**

Masarykova teorie demokracie

Marek Bankowicz

Z polského originálu *Demokracja według T. G. Masaryka*
vydaného nakladatelstvím Wydawnictwo
Universytetu Jagiellońskiego v roce 2015
přeložil Michal Kubát

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2022
Redakce Alice Dudáková
Obálka a grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

© Univerzita Karlova, 2022
Text © Marek Bankowicz, 2015
Translation © Michal Kubát, 2022

ISBN 978-80-246-5011-1
ISBN 978-80-246-5134-7 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Lidstvu sloužíme vždy, když sloužíme lidskosti.
Goethe

Obsah

Úvod	9
Tomáš Garrigue Masaryk: biografická skica	14
Demokracie jako humanita	21
Nepolitická politika	46
Titanismus – nepřítel demokracie	58
Masarykismus Masarykovy republiky	77
Závěr	99
Literatura	104
Summary	111

Úvod¹

Myšlení Tomáše Garrigua Masaryka (1850–1937) bez ohledu na plynoucí léta nijak neztrácí na významu a nestává se anachronismem. Nejen to, můžeme pozorovat paradoxní, nicméně velice pozitivní jev spočívající v tom, že zájem o jeho ideje a činy roste a časový odstup umožňuje lepší pochopení jejich důležitosti a neopakovatelnosti. Český masarykolog Milan Machovec správně uvedl, že Masaryk je „klasickým příkladem člověka, který nepatří do archivů“.² Z perspektivy druhé dekády jednadvacátého století bych neváhal říci, že Masaryk byl jedním z největších zastánců a představitelů demokratické politiky v historii. Můžeme se setkat s názorem, že český přínos světovým dějinám do konce 20. století lze vyjádřit uvedením tří jmen – náboženského reformátora Jana Husa (kol. 1370–1415), tvůrce moderní pedagogiky Jana Amose Komenského (1592–1670) a právě Tomáše Garrigua Masaryka.³

Politikové přicházejí a odcházejí. Jejich působení je většinou vymezené přítomným časem a po letech toho po nich mnoho nezůstává. Naproti tomu státníci jsou vzácní a velikost jejich historických zásluh jim umožňuje, aby se natrvalo zapsali do dějin. T. G. Masaryk nebyl obyčejným politikem. To je zřejmé. Jistě patřil k největším státníkům vůbec a jeho velkolepé výsledky byly zcela přelomové. Byl jedním z těch nepočtených

1 Tato kniha je překladem práce, která byla vydána v Polsku v roce 2015 (viz Marek Bankowicz: *Demokracja według T. G. Masaryka*, Kraków 2015). Vzhledem ke skutečnosti, že od polského vydání uplynulo již více než pět let, doznala její česká verze řady úprav. Jedná se tedy o text, který byl oproti původní polské verzi pozměněn a doplněn o další literaturu a zdroje a také dodatkové postřehy a úvahy.

2 Milan Machovec: *Tomáš G. Masaryk*, Praha 2000, s. 15.

3 Miloš Dokulil: Oslovuje nás TGM?, in: *Živé hodnoty Masarykova Československa. Směrodatné hodnoty pro 21. století. Sborník z konferencí k 90. výročí vzniku ČSR v Brně 22. a 23. října 2008*, ed. Bohumír Blížkovský, Brno 2009, s. 156.

státníků, kteří změnili politickou mapu světa, ovšem v dobrém slova smyslu. Česká rodačka, emigrantka a americká politička Madeleine Albrightová k tomu poznamenala: „[Masaryk, pozn. M. B.] Svým vzpřímeným držením těla, starosvětskými způsoby, moderními názory a nebojácnou oddaností demokratickým zásadám – k nimž u něj patřil i feminismus a politický pluralismus – si navzdory skromným rozměrům země, v jejímž čele stál, získal mezinárodní renomé.“⁴ Masaryk budoval, přinášel svobodu, slovem a činem namáhavě hájil demokracii a rázně se stavěl proti všem formám diktatury a politického útlačku. Byl zakladatelem československého státu a posléze stál 17 let v jeho čele jako prezident. Učinil z něj jedinou demokracii ve střední Evropě, jež přetrvala celé meziválečné období. Byla to navíc demokracie mimořádně vysoké úrovně. Stal se československým a českým „symbolem svrchovanosti“.⁵

Masaryk byl také neobyčejně erudovaným myslitelem a sociologem a zároveň jedním z nejvýznamnějších teoretiků demokracie, kterou chápal nejenom jako konkrétní typ politického uspořádání, ale především jako moderní názor na svět a životní cestu, jíž by se měl soudobý člověk vydat. Znalkyně Masarykova politického myšlení Marie L. Neudorfllová správně podotkla, že teoretické a kritické Masarykovy názory na politiku a demokracii mají nadčasovou hodnotu.⁶ Jako jeden z prvních rozpoznal filosofickou, ideologickou a politickou sílu marxismu a obával se, že se může stát základem a opodstatněním mnohých nebezpečných diktatur. On sám byl autorem sáhodlouhé a pronikavé, zároveň však emocí prosté kritiky marxismu. Ne náhodou byl Masaryk po druhé světové válce, tedy v době triumfu komunismu ve středovýchodní Evropě, odsouzen k zapomnění. Obnovení zájmu o Masarykovo myšlení a jeho politický profil nastalo až po politickém zlomu v roce 1989, a to nejen v Československu, ale posléze i v nástupnické České republice a rovněž v jiných zemích.

Nezvyklá a inspirativní je také samotná životní cesta Tomáše G. Masaryka. Muž, který přišel na svět ve velmi chudé vesnické rodině, dosáhl téměř všeho ve vědě a politice. Nikdy se však nezřekl svých kořenů a po celý svůj život zůstal neobyčejně skromným a prostému lidu blízkým člověkem.

Přelomových idejí s puncem Masarykova autorství bylo mnoho. Na prvním místě stojí konkretizace filosofie. Trefně požadoval, aby se filo-

4 Madeleine Albright: *Faszizm. Ostrzeżenie*, Warszawa 2018, s. 147–148. Cit. český překlad: Madeleine Albrightová: *Fašismus. Varování*, přel. Tomáš Vrba, Praha 2018, s. 110.

5 Jiří Suk: *Politika jako absurdní drama. Václav Havel v letech 1975–1989*, Praha – Litomyšl 2013, s. 337.

6 Marie L. Neudorfllová: *T. G. Masaryk – politický myslitel*, Praha 2011, s. 12.

sofie odvrátila od spekulativismu, onoho – jak říkal – titanismu, který zdánlivě vyvyšuje člověka a staví jej na místo Boha, ve skutečnosti však pohrdá jak jím samým, tak i jeho potřebami, libuje si v rafinovaných, nicméně od reality zcela odtržených abstraktních myšlenkových systémech a konstrukcích. Pranýřoval filosofický spekulativismus a faustovský „titanism“, tedy přání člověka stát se Bohem. Prosazoval „ideál humanitní“ založený na základních mravních hodnotách a volal po tom, aby filosofie dokázala odpovídat na nejjednodušší, zároveň ale pro každého člověka nejdůležitější otázky, to jest jak žít a co dělat. Masarykova filosofie je bezesbnytku obrácena k člověku a smyslu jeho existence. Lubomír Nový ji v této souvislosti výstižně nazval „antropismem“.⁷

Masaryk patřil do mimořádně výjimečné skupiny těch, kterým bylo dáno do vínku zhmotnit Platónův sen o vládících-filosofoch. Jako filosof a současně prezident se zarputile snažil učinit z politiky doménu nejen mravnosti, ale také vědy a kritického myšlení. Vědecký postoj v politice – jak tvrdil – vede k demokracii, jedinému správnému a spravedlivému modelu politického vládnutí. Kritické myšlení tím, že boří mytologii falešných autorit a překonává špatně pojímané tradice, účinně ničí veškeré absolutismy, včetně absolutismů myšlenkových a politických. Masaryk chápal dějiny lidstva jako zápasště, v němž stojí věda proti mysticismu, tvůrčí skepticismus proti zotročujícímu spokojení se se stavem věcí. V politické oblasti je toho projevem zápas demokracie s autoritářstvím, zápas dvou protikladných politických systémů. Masaryk přivítal „krátké“ dvacáté století a především uspořádání vzniklé v důsledku první světové války pln optimismu, jako období tvůrčí filosofie, vědy a demokracie. Doufal, že nastupuje definitivní konec panování autokracie, hierarchie a mýtu.

Neocenitelnou Masarykovou zásluhou bylo to, že učinil z politiky nikoli otázku moci a dominance, ale otázku mravnosti a služby. To byla fundamentální zásada, které zachoval věrnost po celý svůj život, včetně aktivní politické kariéry. Vysvětloval a ukazoval, že pokud politika odporuje etice, potom podléhá brzké degeneraci a začíná sloužit jedině prosté moci. Namísto politické politiky, soustřeďující se na otázku moci či panování, upřednostňoval politiku nepolitickou, tj. politiku kultury, politiku společenské aktivity, vědeckou politiku a hlavně politiku sloužící lidem.

7 Lubomír Nový: Masarykův „antropismus“. *Filosofický časopis* 38, č. 4 (1990), s. 435–440. Ostatně pojem antropismus používal, byť ne příliš často, sám Masaryk.